

AZ 1930-AS ÉVEK VIDÉKI EGYETEMEINEK TANRENDJEI

Rák Ágnes

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

„... legfontosabb tapasztalata az, hogy mikor az egyetem képes volt felülemelkedni a kicsinyességeken, ellent tudott állni a pillanatnyi előnyöket nyújtó csábításoknak, és csak azt tartotta szem előtt, hogy a tudományok szabad művelőinek és tanulóinak autonóm közösségeként az európai egyetemek humanista hagyományait kell követnie, és tevékenységének alapelve nem lehet más mint az oktatás, képzés, kutatás egysége és szabadsága, akkor mindig élvezte a társadalom és a nemzetközi egyetemi szféra elismerését és támogatását. Bizonyosak lehetünk abban, hogy csak ezzel a szemlélettel lehetnek sikeresek erőfeszítéseink, csak ez a szemlélet adhat lelkiert átjutni a jelen nehézségein, és csak erre a szemléletre remélhetünk távlatot.”
(*Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995 I. Előszó*)

Kutatásom során az 1930-as évek tanrendjeit vizsgálom. Jelen tanulmányomban elemzem és vizsgálom a szegedi Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem 1936/37-es tanév első félévének, a debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem 1936/37-es tanév első félévének, illetve a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1931/32-es tanév

első fél évének a tanrendjeit. Kutatásom módszere elsősorban forráselemzés, amelyet a történeti háttér bemutatásával egészíték ki.

Magyarországon a két világháború között négy egyetem működött: a budapesti, a pécsi, a debreceni, a szegedi. Jelen vizsgálat a három vidéki egyetem tanrendjeire terjed ki. Célom bemutatni a tanrendek révén, hogy az 1930-as években mennyire voltak szervezettek ezek az intézmények? Milyen célt szolgáltak a tanrendek? Mennyire voltak megbízhatóak? Mennyire voltak diákközpontúak az intézmények? Szociális tekintetben mennyire támogatták a hallgatókat? Az általam elkészített, rekonstruált órarendekben (bölcészszakarokon) mekkora volt a hasonlóság? Mekkora volt akkoriban az oktatói létszám az egyes egyetemeken, milyen volt a férfiak és a nők aránya az oktatói karban? Találhatóak-e hasonlóságok esetleg különbségek a vizsgált tanrendekben? A tanrendek, mint egyetemtörténeti források felhasználása újszerű módszer, a korábbi kutatások során csak elvétve használták fel őket, részletes vizsgálatuk ezért is hiánypótló.

Elméleti háttér

A neveléstörténet több tudományterület eredményére is támaszkodik azt vizsgálva, hogyan adták át a tudást és az ismereteket a különböző történelmi korokban. Célja azon túl, hogy megismerjük a múlt eseményeit az, hogy a ma embere is megértse napjaink oktatását, nevelését, pedagógiáját, és segítséget nyújthat abban is, hogy a jövőben a tudásátadás mely módszereit használjuk. „Az újabb neveléstörténeti kutatások nemcsak életút elemzések, iskolatörténeti és problémátörténeti vizsgálódások. Egyre tágabb teret kap a nemzetközi kutatásokban a gyermekszemlélet történeti alakulásának vizsgálata, és eltérő kultúrák nevelési hagyományainak, emberideáljának összevetése” (Kéri, 1996. 1. o.).

A fennmaradt és fellelhető tárgyi és írásos emlékek, levéltári dokumentumok – elsődleges források –, és a pedagógiai–filozófiai művek elemzése során megismerhetők a neveléstörténet egyes részletei. A 19–20. századból ránk maradt gazdag sajtóanyag – amely feltárva és elemezve szintén elengedhetetlen a pedagógiai törekvések megismeréséhez – emellett az irodalmi alkotások, a képzőművészet, a mitológia, a jogtörténet és sok egyéb forrás szolgál információkkal a nevelési szokásokról és a pedagógiai módszerekről (Kéri, 1996. 1. o.).

Történeti háttér

Trianon után országunk kétharmadát elcsatolták, az emberek elvesztették hitüket, önbizalmukat, minden ember élete megváltozott, függetlenül attól, hogy melyik társadalmi rétegbe tartozott. A közoktatás- és művelődéspolitikát ekkor nagyban meghatározta a revízió igénye és a keresztény-nemzeti ideológia (Fehér, 2000. 455–483. o.), erre utal beszédében Klebelsberg 1925-ben: „T. nemzetgyűlés! Szeretném a köztudatba belevinni, hogy a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat, és ezekkel az eszközökkel kell mindig újból és újból bizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének második ezer esztendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság” (Klebelsberg, 1927. 516. o.).

Gróf Klebelsberg Kuno 1922–1931-ig volt vallás- és közoktatásügyi miniszter. A fejlődés központi elemének a kultúrát tartotta, és a felemelkedés érdekében ennek kiterjesztését minden társadalmi rétegre (Fehér, 2000. 455–483. o.). Ezt példázza a következő idézet: „Kultúrpolitikám két alapgondolaton épül fel. Emelni igyekszem a magyar nemzet széles néprétegeinek, nagy tömegeinek értelmi szintjét. Ezt a célt szolgálja a mezőgazdasági népességérdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szóló 1926. évi VII. tc., (...) továbbá a polgári iskolákról szóló javaslatom (...). Gondoskodni kell azonban arról is, hogy minden téren kellő számban álljanak oly szakemberek rendelkezésre, kik teljesen európai színvonalon állnak (...). E másik célból adom be egyidejűleg a természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről szóló javaslatomat, s e második cél fogja meggyőződéseim szerint előmozdítani a külföldi magyar intézetekről és a tudományos ösztöndíjügy szervezéséről szóló javaslatomat is.”¹

Az ő nevéhez fűződik számos olyan reform, amely az iskolarendszer egészére kiterjedt, és tartalmazott mind szervezeti mind tartalmi változásokat a hazai közoktatásügyben. A legfőbb feladata az iskolarendszer modernizálása volt.

¹ *Nemzetgyűlési irományok*, 1922. XVIII. kötet. 1077–1171. sz. 144. o.

Új iskolatípusok, új iskolák, a tananyagok korszerűsítése, illetve ezek egy rendszerbe foglalása köthető a nevéhez. Klebelsberg hitte, hogy reformok által új értékek alakulhatnak ki. Emellett kiemelt szerepet töltött be Klebelsberg politikájában az egyetemek támogatása, így a Szegedre költöztetett kolozsvári egyetem is sokat köszönhet neki (*Fehér*, 2000. 455–483. o.). „Az egyetemekkel együtt nőtt az egyetemi hallgatók száma is. 1866-ban 4955, 1894-ben 5345, 1915-ben 14 575, 1924-ben pedig 17 353 diák tanult a felsőoktatásban” (*Németh és Pukánszky*, 1997. 624. o.).

1931-ben *Hóman Bálint* váltja Klebelsbergét a miniszteri székhelyen, új politikai elképzelésekkel, a tisztséget 1932–1942 között töltötte be. Hóman politikájának központjában a nemzeti egység állt, az egységes nemzeti szellem kialakítását tartotta a legfontosabbnak. Számára a nemzetté nevelés volt a legfontosabb ebben az időszakban (*Németh és Pukánszky*, 1997. 629. o.). „Ez a felfogás a nemzetet, mint önálló létezőt, individuumot tünteti fel. (...) A harmincas években tehát a nemzetté nevelés vezérgondolata előnyt élvez még a – korábban preferált – valláserkölcsei neveléssel szemben is. Az új nemzedék »egységes és egyöntetű« nevelése a legfontosabb, ennek rendelődik alá az oktatómunka és a szakképzés is” (*Németh és Pukánszky*, 1997. 630. o.).

A Ferenc József Tudományegyetem története

A Szegedi Tudományegyetem az 1581-ben *Báthory István* erdélyi fejedelem által Kolozsváron alapított egyetem szellemi–kulturális örökségének tekinteti magát. Kezdetben bölcsészettudományi és teológiai karral működött. A 17–19. századi működése történelmi események miatt nem volt zavartalan, de a felsőfokú képzés folyamatossága a 19. század közepéig kimutatható, habár az intézmény időközben elvesztette egyetemi rangját. A kiegyezés után a városok között vetélkedés alakult ki az ország második egyeteméért. 1872-ben Kolozsvár nyerte el a lehetőséget. Az egyetem fejlődése a I. világháború kitöréséig töretlen volt. 1918. december 24-én a román hadsereg bevonult Kolozsvárra, majd 1919. május 12-én a katonaság elfoglalta az egyetemet, a rektori hivatal élére a román tanszék professzorát nevezték ki. Az egyetemi tanárok nem tették le a román állampolgárság elnyeréséhez szükséges esküt, ezért kiutasították őket a városból, így a menekülni kényszerült tanárok Budapesten folytatták az egyetemi oktatást. 1921. október 9-én

nyitották meg az első tanévet, ezzel megkezdődött Szegeden a tényleges egyetemi oktatás, jogilag még a kolozsvári egyetem keretein belül, mivel nem volt szó új egyetem alapításáról. Az egyetemen ekkor négy kar működött: Jog- és Államtudományi Kar, Orvostudományi Kar, Bölcsészlet-, nyelv- és történettudományi Kar, Matematikai és Természettudományi Kar. A képzési idő az orvosi karon öt év (tíz félév), a többi karon négy év (nyolc félév) volt (Fizel, 2014. 239. o.).

A Ferenc József Tudományegyetem 1936–37. tanév első félévének Tanrendje

Tanulmányom következő részében a *Ferenc József Tudományegyetem 1936–37. tanév első félévének Tanrendjét* elemzem (Tanrend, 1936).

A tanrend kilenc részből áll. Az első rész az Általános tudnivalókat tartalmazza, mely négy nagyobb részre oszlik. Az első rész első pontja A felvételi eljárás és beiratkozás, mely az egyetemi felvételi menetét, szabályokat, a beiratkozás menetét, a határidőket, illetve az ehhez szükséges iratok, bizonyítványok leírását tartalmazza. A második pontja a tandíjjal és a vele kapcsolatos egyéb illetékekkel foglalkozik, a harmadik pontban a tandíjmentesség feltételeiről olvashatunk. Ebben a részben a tanrend részletesen kitér a különböző igazolások, kérvények tartalmára, vagyis arra, hogy melyek azok az adatok, amelyet a hallgatóknak szükséges benyújtaniuk. Szintén két részből áll a negyedik pont, Az előadások kiválasztásának szempontjai. Először az Általános szempontokról szól, például a kurzusfelvételtől: „A hallgatni kívánt előadások kiválasztása a m. kir. Ferencz József- tudományegyetem hallgatóira nézve csak annyiból volt kötött, amennyiben azt az egyes karok tanulmányi, vizsgálati, szigorlati rendje kívánja” (Tanrend, 1936. 24. o.). A két világháború közötti időszakban a revízió igénye általánossá vált, így nem meglepő az alábbi kitétel: „A Honvédelem és Testnevelés rovatban hirdetett testnevelési gyakorlatok (heti két óra) az egyetem minden hallgatójára s minden félévben kötelező” (Tanrend, 1936. 24. o.). Felmentést orvosi vizsgálat alapján lehetett kérni. Az előadások célszerű elrendezése ügyében a segítségre szoruló hallgatók segítséget a dékánoktól, valamint az egyes tanároktól kérhettek. A Különleges szempontok című részfejezetben többek között az alábbi kitétel található: „akik bizonyos szakképzettséget feltételező életpályára készülnek, s evégből akár államvizsgálatoknak, akár doktori szigorlatoknak kívánják magukat

alávetni, az egyes karok tanulmányi, illetőleg szigorlati rendjében foglalt szabályokhoz kötelesek alkalmazkodni” (*Tanrend*, 1936. 25. o.). A szabályzat határozza meg azt is, hogy az egyes vizsgálatokhoz a tantárgyakat hány féléven át kell hallgatni, heti hány órában, illetve a tanfolyamból külföldi egyetemen mennyi idő tölthető el. Egy példányt a karok saját szabályzatából „a karra történő beiktatás alkalmával a Dékántól minden hallgató díjmentesen kézhez kap” (*Tanrend*, 1936. 25. o.). Ajánlatos a tanrend e pontjában felsorolt szabályokat, a megfelelő összeállításokat követniük a hallgatóknak. A tárgybeosztásokat, tanulmányi útmutatókat a karok évfolyamaira lebontva találjuk meg itt. A mai nevén kötelező, kötelezően választható és szabadon választható tárgyakat ekkoriban főkollégiumoknak és kollégiumoknak nevezték. Emellett említést tesznek a kötelező, az ajánlatos és hallgatható, illetve speciális előadásokról is. A főkollégiumok nem teljesítése (nem hallgatása) magával vonta, hogy „a kari vizsgálatokra nem lehetett jelentkezni és a végzettséget megszerezni” (*Tanrend*, 1936. 26. o.).

A második rész a tanrendben az Egyetemi Tanács bemutatása, amely az 1936/37-es tanévben a következőképpen épült fel: „A rektor *Dr. Erdélyi László Gyula*. A rektort egy évre választják, és a következő tanévben automatikusan prorektor (rektor-helyettes) lesz. A Prorektor *Dr. Ditrői Gábor* volt, a Dékánok *Dr. vitéz Surányi-Unger Tivadar* (Jog- és államtudományi Kar), *Dr. Miskolczy Dezső* (Orvostudományi Kar), *Dr. Várkonyi Hildebrand* (Bölcsész-, nyelv- és történettudományi Kar), *Dr. Szentpétery Zsigmond* (Matematikai és Természettudományi Kar), és a Tanácsjegyző *Dr. Nyakas János*, egyetemi tanácsos” (*Tanrend*, 1936. 31. o.).

Ezután maga a tényleges tanrendi rész következik. Itt a négy karra lebontva megtaláljuk a hallgatandó órákat, megjelölve úgy, mint napjainkban (előadás, szeminárium, gyakorlat), heti bontásban. Szerepel az oktató neve, a heti óraszám, a kurzus napja, időpontja, terembeosztása. Természetesen meg van jelölve az is, hogy hányadik féléves hallgatóként kell az órát hallgatni, és hogy az adott óra minden tanév első vagy második félévében lesz meghirdetve, megtartva.

A következő rész A Magyar királyi Ferencz-József-Tudományegyetem pályatételei az 1936/37. tanévre és a pályázati szabályok (*Tanrend*, 1936. 70–74. o.). Itt olvashattak a korabeli hallgatók arról, hogy az adott tanévre karonként milyen pályamunkákat várnak, illetve arról, hogy ki, és milyen feltételek mellett pályázhat. Példaként egy részlet a pályázati szabályok szempontjaiból:

„Pályázati szabályok:

- A tudományegyetem részéről kihirdetett jutalomtételekre csak a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem rendes, tanárjelölt és gyógyszerész-hallgatói, valamint az egyetemi végbizonyítvány kiállítását követően egy évig a doktori szigorlatra készülő »jelöltek« pályázhatnak.
- A pályázatok nyelve – ha csak kivételesen más nincs meghatározva – egyedül a magyar.
- Valamennyi pályadolgozat beadásának határideje: 1937. évi április 15-ike.
- Jutalmakat 1937. május 29-én adja ki az Egyetemi Tanács az egyetem évzáró ünnepélyén.
- A dolgozathoz használt források és segédeszközök pontosan megjelölendők.
- A pályadolgozatok negyedrészen, tisztán, más által írva, lapszámozva, bekötve és jelígyével ellátva nyújtandók be az illető kar dékáni hivatalához” (*Tanrend*, 1936. 73–74. o.).

A beérkezett iratokat nem adták vissza, hanem az adott kar levéltárában őrizték meg.

A tanrend ötödik része az egyetem hatóságainak és hivatalainak bemutatása. „Az egyetem hatóságai: A m. kir. Ferencz-József Tudományegyetem a tanzsabadság jegyében alapított s a maga ügyeinek vitelére autonómiával felruházott intézmény, mely az országos törvények és rendeletek keretein belül önmagát kormányozza. (...) Önkormányzata élén a rektor áll. (...) Az egyetem felügyeleti kormányhatósága a mindenkorai vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter” (*Tanrend*, 1936. 75. o.). A rektor helyettese a prorektor, illetve az egyes karok dékánjait a prodékánok helyettesítik. Az egyetem hivatalai címszó alatt találjuk a Rektori hivatal, illetve Dékáni hivatalok címét, telefonszámát. Megtalálható még az egyetemi gazdasági hivatal, diákjóléti és diákvédő hivatal címe, elérhetősége. A központi épület a Dugonics tér 13. szám alatt található, illetve a kari hivatalok egy része a Baross Gábor utca 2. szám alatt, a Fodor utca 9. szám alatt pedig a gazdasági hivatal működött. Mindegyikhez meg van adva a fogadóórak időpontja. Érdekesség, hogy a Rektor tart fogadóórát a hallgatóknak hétköznapokon 12–13 óra között.

Az egyetem intézetei és gyűjteményei című részben találták a hallgatók az egyetemi könyvtár címét, telefonszámát, nyitvatartását, de szerepel itt a Középiszkolai Tanárképző Intézet, az Országos Középiszkolai Tanárvizsgáló Bizottság, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Testnevelési Intézet

elérhetősége is. A Tanrend végéhez közeledve találunk egy egyetemi telefonkönyvet, az egyetemi intézetek és hivatalok telefonszámait és címeit, illetve az utolsó részben Az egyetem tanárainak, magántanárainak és lektorainak név-, cím- és lakásjegyzéke következik.

A debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem története

Debrecenben a felsőfokú oktatás gyökerei 1536-ig nyúlnak vissza. Ekkor alapítják a református kollégiumot. Az egyetemalapítás gondolata e nagyhírű intézmény tanárához, *Török József* nevéhez köthető, amelyet először 1870-ben vetett fel. Egy öt karból álló egyetem volt az elképzelése, és nagy kérdés volt, hogy az egyetem egyházi vagy állami alapítású tanintézet legyen. Az egyetemalapításra csak állami segítséggel nyílt lehetőség, hiszen akkoriban a református egyház anyagi helyzete nem tette lehetővé az egyetem megalapítását. 1911. decemberében gróf *Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter törvényjavaslatot terjesztett elő az országgyűlésnek két új egyetem felállítása végett (debreceni és pozsonyi). A törvényhozás 1912. júniusában fogadta el az előterjesztést. Még ugyanebben az évben, július 7-én sor került az egyetemalapítási törvény uralkodó általi szentesítésére. Az egyetem kezdetben – legalábbis papíron – öt karból állt: Református hittudományi-, Jog- és államtudományi-, Orvostudományi-, Bölcsészet-, nyelv-, és történettudományi-, illetve Mennyiség- és természettudományi Karból, de az első tanévben (1914/15) csak három karon kezdődhetett meg az oktatás (Református és hittudományi-, Jog- és államtudományi-, Bölcsészet-, nyelv-, és történettudományi Kar). Az oktatás megkezdésével egyidejűleg folytak az egyetemi épületek építési munkálatai is, de csak 1932-re fejeződtek be. Az építkezéseket Debrecen városa az építési telek átengedésével és 5 millió korona összegű készpénzzel támogatta. A Debreceni m. kir. Tudományegyetem hivatalos nevét Debreceni Magyar Állami Tudományegyetemre változtatták, majd 1921-ben felvette *gróf Tisza István* nevét, aki jelentős protestáns államférfi, egyházi vezető, egykori debreceni kollégista és a debreceni huszárezred parancsnoka volt. Az egyetem hallgatói létszáma 1918-ig 300-500 fő közé tehető, majd ez a szám 1920 és 1945 között 1000-1500 fő közé emelkedett. Az egyetemen magas volt a nőhallgatók aránya, az orvosi karon 20-25%, míg a bölcsész-karon 40-45% (*Molnár és Zsidi*, 2006. 46–48. o.).

A debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem tanrendjének felépítése az 1936–37-es tanévben

A tanrend kilenc nagyobb részre tagolódik. Az első részében az Egyetemi Tanács tagjait találjuk. Az 1936/37-es tanévben a „Rector Magnificus *Dr. Tankó Béla*, a Bölcsészettudományi Kar ny. r. tanára, a Prorektor az Orvostudományi Karról választandó ny. r. tanár. Dékánok az egyes karokon, így a Református Hittudományi Karon *Dr. Erdős Károly*, a Jog- és Államtudományi Karon *Dr. Marton Géza*, az Orvostudományi Karon *Dr. Neuber Ede*, a Bölcsészettudományi Karon *Dr. Berei Soó Rezső* ny. r. tanárok. A Prodékánok felsorolása után az egyetemi tanácsjegyző szerepel még a tanrendben” (*Tanrend*, 1936a. 3. o.). A tantárgyak áttekintése karok és órák szerint című részben az órák felsorolása ketté van választva, mint „A.) szellemtudományi szakok B.) matematikai és természettudományi szakok” (*Tanrend*, 1936a. 22–26. o.). A nyelvleckék után a Kötelező tárgy a korszerű honvédelmi kérdésekről című kurzus heti két órában való hallgatását ismerteti a tanrend: „a végbizonyítvány, vagy oklevél elnyerésének feltétele ennek bármelyik tanév I. és II. felében, 2 szemeszteren át való hallgatása” (*Tanrend*, 1936a. 28. o.). A kötelező testnevelési órákon „Az egyetem minden, 24 éves életkoron aluli rendes és rendkívüli hallgatója köteles az I., II., és III. évben, vagyis hat féléven keresztül hetente két órában testnevelési gyakorlaton részt venni” (*Tanrend*, 1936a. 29. o.). A kurzust egy külön az indexbe fűzött Testnevelési lapon vették fel, majd a testnevelés tanárokkal és a vívómesterrel minden félév elején és végén láttamoztatták. Amíg ez nem történt meg, addig a leckekönyveket nem lehetett egyeztetni, és a hallgató ellen megfelelő rendszabályokat alkalmaztak. „A testnevelés tanárok és a vívómester minden félév elején és végén tudománykaronként hirdetményben közli a hallgatóssággal, hogy a testnevelési lapokat mikor és hol láttamozzák” (*Tanrend*, 1936a. 29. o.). A nők és férfiak testnevelési óráit külön tartják. „A testnevelési órák alól felmentésüket kérhetik a betegségben, vagy testi fogyatékoságban szenvedők, a rendszeres lelkeszi szolgálat elvégzésére kiküldött hittudománykari hallgatók, a szerzetesrend kötelekébe tartozó hallgatók, illetve a különös méltánylást érdemlő indokokra hivatkozó hallgatók” (*Tanrend*, 1936a. 29. o.). Betegségről vagy testi fogyatékoságról szóló kérelem „az Egyetemi Tanács által az orvostudományi kar javaslata alapján megválasztott egyetemi sportorvos, *Dr. Pély Mihály* belklinika bizonyítványával igazolandó, melynek díja 3 pengő” (*Tanrend*, 1936a. 29. o.). A sportorvos látta el a hallgatók egészségügyi ellenőrzését is.

A következő részben olvashatunk az egyetemi beiratkozásról, mely tartalmazza a felvételihez szükséges iratok felsorolását, és az előadások kezdőidőpontját. A hallgatók „szociális” támogatására Debrecenben következő diákjóléti intézmények működnek: Tisza István internátus, egyetemi Horthy Miklósné leánykollégium, Mensa Academica, ahol az ebéd és vacsora havi 20 pengő volt és a kiválóan érdemeseknek 6 és 9 pengő engedménnyel, református kollégiumi internátus és konviktus Szent László Kollégium. Az egyetemi Diákjóléti Iroda szegény sorsú és jó előmenetelű hallgatóinak erkölcsi és anyagi támogatásával (tandíj-, vizsgadíj-, ruhasegély, ételmezés és lakássegély) intézményesen foglalkozott. A nyerhető segélyekről időnként hirdetményben tájékoztatta a hallgatókat. „Tandíjkezdvezményért és tandíjmentességért folyamodványt az illetékes karhoz címezve a kari dékáni hivatalba 1936. évi szeptember hó 12-ig” (*Tanrend*, 1936a. 35–36. o.) kellett beadni.

A következő részben a Hittudományi Kar és a Jog- és államtudományi Kar tájékoztatójában évfolyamokra lebontva találjuk az órákat, az Orvostudományi Kar hallgatói részére pedig félévekre lebontva. Ezt követően olvashatjuk a Középiskolai Tanárképzőintézet tagjai számára közölt tudnivalókat. „Az 1924. évi XXVII. tc. 4. § értelmében, középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi, esetleg kiegészítésül műegyetemi tanulmányai során a Középiskolai Tanárképzőintézet tagja volt, ez idő alatt az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi (műegyetemi), úgyszintén tanárképzőintézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen vett részt és főiskolai tanulmányainak elvégzése után egy évet a Tanárképzőintézet elnöksége által kijelölt középiskolában tanítási gyakorlattal töltött el. A Tanárképzőintézet tagja lehet bármely rendes bölcsészett-hallgató” (*Tanrend*, 1936a. 43. o.). A félév végén az intézet ellenőrző tanácstagja aláírásával igazolja, hogy a hallgató eleget tett tanárképzőintézeti kötelességének (*Tanrend*, 1936a. 45. o.). A bevezető rész után a tanárképzőintézeti előadásokat ismerhetjük meg részletesen. Az órát tartó oktató neve, a kurzus címe, az évfolyam, a szak, az óraszám, az időpont és a helyszín egyaránt egy helyen megtalálható.

A tanrend tartalmaz egy részt, melyben felhívják a hallgatók figyelmét egyes kiadványokra a külföldön való tanulmányok megkönnyítése céljából. Ilyen volt akkoriban például az A List of International Fellowships for Research. Ez a füzet a külföldi tudományos kutatások céljából igénybe vehető nemzetközi és nemzeti ösztöndíjakat ismerteti. A Handbook of Student Travel gyakorlati tanácsokat tartalmaz az összes európai államra vonatkozólag, szálló, diákklubok,

utazási kedvezmények, vízum, útlevel, stb. ügyében. Az Akademischer Austausch in Europa azoknak az intézményeknek összefoglaló ismertetése, melyek a diákok külföldön való tanulmányait elősegítik (*Tanrend*, 1936a. 50. o.).

A tanrend következő részében az egyes karokon található szemináriumok és tudományos intézetek címeit, az egyes intézeteket vezető igazgatók vagy vezető tanárok nevét olvashatjuk. Ilyen intézet többek között „A bölcsészettudományi karon a Fonetikai és Nyelvatlasz Intézet, melynek igazgatója volt *Dr. Huss Richard* ny. r. tanár”, vagy a „Kísérleti Lélektani Intézet, melynek igazgatója *Dr. Mitrovics Gyula* ny. r. tanár” (*Tanrend*, 1936a. 57. o.). Az egyetem könyvtárának vezetése, és az egyetemhez beosztott állástalan diplomások karonkénti felsorolása is szerepel a tanrendben.

A tanrend következő részében az adott félév pályatételei szerepelnek részletesen, karra lebontva. A vizsgált tanévben a Bölcsészkaron pályatétel például „Pedagógiából: Az emlékezet pedagógiája különös tekintettel a kísérleti eredményekre, Filozófiából: A szabadság jelentése és értéke”, „Magyar történelemből: Magyar harcászat a XVI. században” (*Tanrend*, 1936a. 68–69. o.).

A pályázatokra csak az egyetem rendes hallgatói pályázhatnak, illetve azok, akik már a végbizonyítvány birtokában vannak, de a pályázat kihirdetésekor még az egyetem rendes hallgatói. A pályázat nyelve magyar, hacsak más nincs kikötve. A pályaművek beadási ideje minden év április 20. napja és a pályadíj kiosztása az egyetem évzáró közgyűlésén történik. A pályaműveket negyed-rész alakban, idegen kézzel, vagy lehetőleg írógéppel, tisztán, csak a lap egyik oldalára írva, lapszámozva, bekötve és jeligével ellátva az illetékes kar dékáni hivatalához kell benyújtani. A forrásokat és a használt eszközöket nem csak együttesen, hanem a szükséges részeknél külön-külön és pontosan, a lapszám szerint kell megjelölni. A pályadíjat az illetékes kar a legjobb pályaműnek adja ki abban az esetben, ha az önmagában véve is méltó a jutalomra, de a Kar megoszthatja a pályadíjat. A benyújtott pályaműveket nem adják vissza, hanem a Kar levéltárában helyezik el. A pályaműveket plakettel jutalmazták (*Tanrend*, 1936a. 70. o.).

Ezután az egyetemhez és a karokhoz tartozó Bizottságok vannak feltüntetve a tanrendben. A tanrend összeállításakor figyeltek arra is, hogy a hallgatók egy helyen megtalálhassák, megismerhessék az egyetemi ifjúsági egyesületeket és elérhetőségeiket. A könyvecske végén találjuk a Tanári lakáscímek részt, az oktatók neveivel, telefonszámaikkal, kiegészítve az Egyetem tisztviselők lakáscímeivel is.

A Pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem története

Az első magyarországi egyetem, a pécsi története egészen az 1367-es évig nyúlik vissza, melyet egyetemalapító okiratával *V. Orbán pápa* engedélyezett. Az egész egyetem bolognai mintájú volt. Csonka, azaz három fakultású (bölcseleti, jogi és orvosi) egyetem létrehozását engedélyezték, míg a negyedik kar (a teológia) létesítéséhez pápai hozzájárulást nem kaptak. Források alapján ugyan csak a jogi és a bölcseleti kar működése bizonyítható, az orvosi kar létezése csupán feltételezhető. Legfőbb előljárója a kancellár (egyben a helyi egyház feje) volt. Működési gondok miatt 1390 körül megszűnt az egyetem, de püspöki főiskolaként tovább folyt az oktatás egészen a török hódoltság koráig. *II. József* aztán 1784-ben Pécsre helyezte át a Győri Királyi Akadémiát. A régi-új tanintézet a Pécsi Királyi Akadémia lett. Itt a legfőbb előljáró a tanterületi főigazgató volt, és már csak a bölcseleti és a jogi karon folyt oktatás. Győr városa többször is kérte az Akadémia visszaköltöztetését, míg 1801 végén az uralkodó elrendelte azt, 1802-ben az intézményt visszahelyezik eredeti székhelyére. Azonban a pécsiek sem tétlenkedtek, minden rendelkezésükre álló eszközt igénybe vettek, hogy elérjék egy felsőoktatási intézmény létrehozását. 1817-ben egy szerzetesrendi igazgató előterjesztést készít –, ezzel egy időben *Batthyány Iván* uradalom tulajdonos 5000 forintot ajánl fel egy akadémia létrehozására. Sajnos mindezek ellenére a győri akadémia visszaköltöztetésére, sem egy új pécsi akadémia létrehozására sem kerül sor. 1828-ban *báró Szepeszy Ignác*, az új pécsi püspök fontosnak tartja egy főiskola felállítását, így már ebben az évben elindul egy két éves papnevelde képzéssel. 1831/32. tanévtől már a bölcsész, majd pedig 1833/34. tanévtől a jogi karon is elindul a hallgatók képzése. 1835. augusztus 27-én szentesíti az uralkodó az alapító oklevelet. Az új felsőoktatási intézmény világiakat is oktató nyilvános főiskola lett, majd a szabadságharc bukását követően az akkori püspök záratta be. 1865-ben újjászervezték és közvetlen állami fennhatóság alá került. Az addig három éves képzés négy éves lett és állam- és jogtudományi karrá alakult. A Trianoni békediktátum nyomán az új Csehszlovák kormány az egyetem összes vagyonát a saját állami céljaira lefoglalta, az oktatás ellehetetlenülése okán az oktatók és hallgatók egy része Budapestre menekült és a Kolozsvári menekült-társaikkal közösen újraindították a karokat: új székhelyet választottak és 1923-ban a pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem újjászervezve megkezdte Pécsen a működését. A jogi és bölcsészeti kar mellett fokozatosan kiépül az orvosi kar. A gazdasági válság idején is fejlődött és bővült az egyetem (*Molnár és Zsidi, 2006. 87–95. o.*).

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem 1931/32-es Tanrendjének felépítése

A tanrend nyolc nagyobb részre oszlik. Elsőként az Általános tudnivalókat írják le a hallgatók részére, mint például a beiratkozás feltételei, illetve ez a rész tartalmazza a szabályzatot a beiratkozási és tanulmányi időről paragrafusokba szedve. Ugyanúgy, mint a fentebb említett két tanrendnél, itt is tájékoztatják a hallgatókat a szükséges iratok beszerzéséről, a beiratkozás idejéről, illetve az utólagos beiratkozásról. Ezután írnak a Tandíjakról és Mellékdíjakról, azaz arról, hogy a hallgatók milyen kedvezményekhez juthatnak, milyen feltételeknek kell megfelelniük a kedvezményre jogosultsághoz. A következő részben az előadások választásának és tartásának szabályai szerepelnek. Ez a rész nagymértékben megegyezik a szegedi egyetem tanrendjében közöltekkel. Leírják itt is, hogy a négy karon mennyi a képzési idő, hogy „az előadások megválasztása csak annyiban kötött, ahogy azt az egyes karok vizsgálati és szigorlati rendje megkívánja” (*Tanrend*, 1931. 11. o.). Ezen felül a hallgatókra vonatkozó tanulmányi kedvezményekről, valamint minden egyes karra vonatkozó vizsgákra, teendőkre, szigorlatokra vonatkozó szabályok vannak feltüntetve.

A tanulmányi és fegyelmi szabályzat kivonata megnevezésű rész következik, ahol írnak többek között a fegyelemre, órák látogatására, beiratkozásokra, átiratkozásokra vonatkozó szabályokról.

A harmadik nagy rész maga a Tanrend, melyről harminckét oldalon keresztül írnak. Karonként lebontva találjuk a kurzusok megnevezéseit, hogy heti hány órában tartják, ki az oktató, hogy hol és mikor lesz megtartva az adott óra. A Tudományegyetem Tanácsának bemutatása után az Egyetemi Intézetek és Hivatalok bemutatása következik.

Ezt követi A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Jutalomtétellei a 1931–32. Tanévre (*Tanrend*, 1931. 104. o.) című rész. Itt karokra lebontva találhatjuk meg a beadandó dolgozatok címeit, melyek közül a hallgatóság választhat az adott évben.

Ezt követően a hallgatók tájékozódhatnak a kollégiumokról, azok díjairól, a lakhatás feltételeiről, a betegség esetén történő ellátásokról, és a rendelések időpontjairól.

A tanrend egyéb információkat is tartalmaz, például bemutatja a pécsi egyetemi atlétikai klubot, a Tájékoztató irodát, amely „felvilágosítással szolgál arra nézve, milyen föltételek mellett és hol kaphat a hallgatóság magánházakban lakást, élelmet, azonfelül a tanulmányi rendre vonatkozólag szolgál felvilágosítással” (*Tanrend*, 1931. 112. o.), és az Evangélikus Theológusok Otthonát.

A Tanrend Az egyetem tanárainak és lektorainak betűrendes név-, cím- és lakásjegyzékével zárul (*Tanrend.* 114. o.).

Eredmények

Kutatásom során összeállítottam a három vizsgált egyetem pedagógiai–lélektani témájú kurzusainak órarendjeit (1., 2., 3. táblázat)

Az órarendekből összeszámolhatóvá vált, hogy hány órát tartottak összesen egy héten a különböző egyetemeken pedagógiai–lélektani témájú kurzusaik szempontjából. Ez az adat a Szegedi Egyetemen 13 óra/hét, a Debreceni Egyetemen 12 óra/hét, a Pécsi Egyetemen 7 óra/hét.

A legtöbb órát tehát ezen a tudományterületen a szegedi egyetemen tartották.

A teljesség igénye nélkül a vizsgált időszakban olyan neves személyek oktattak az egyetemeken, mint például *Dr. Mitrovics Gyula*, *Dr. Tettamanti Béla*, *Dr. Várkonyi Hildebrand Dezső* vagy *Dr. Weszely Ödön*.

Gondolkodásukkal, pedagógiai tevékenységükkel, koncepcióikkal sokat adtak hozzá a pedagógia és a pszichológia tudományterületének fejlődéséhez, hozzájárultak a neveléstudomány kiszélesedéséhez.

Így például „*Dr. Weszely Ödön* pedagógiája a XX. század első felének utolsó hazai posztherbartianus neveléstudományi rendszere. Ennek megalkotásával nem kevesebbre vállalkozott, mint a herbarti keretek következetes megőrzésével a század első harmadának adaptálható korszerű szellemi áramlatait egységes rendszerbe foglalja és továbbfejleszse. Így kaptak helyet pedagógiai rendszerében a kultúrfilozófiai pedagógia, az értékelmélet, a szociálpedagógia, a gyermektanulmány és gyermeklélektan, valamint a húszas évek nagy lélektani iskoláinak törekvései” (*Németh és Pukánszky*, 1997).

Dr. Mitrovics Gyula többek között meghatározza „a nevelés célját, ami felfogása szerint nem más, mint végigvezetni az embert azon az úton, amelyen át eléri a tiszta humánium kifejlődését. Ennek a fejlődésnek eredménye a vallás-erkölcsi személyiség, amely lehetősége határáig kifejlesztett erőt képes kora nemzeti társadalmá szolgálatába állítani” (*Németh és Pukánszky*, 1997).

Dr. Tettamanti Béla „szervesen kapcsolódott *Schneller István Imre Sándor-féle* neveléstudományi irányzathoz (...)”, főleg szellemi mestere, *Imre Sándor* nemzetnevelési koncepcióját népszerűsítette tanulmányaiban, előadásában (*Németh és Pukánszky*, 1997a. 313–314. o.).

Dr. Várkonyi Hildebrand Dezső „nyitott volt a reformpedagógia gondolatvilága előtt. (...) 1929-ben nevezték ki a szegedi egyetem nyilvános rendes tanárává, ahol Pedagógiai-Lélektani Intézetet alapított. Fejlődés- és neveléslélektani tárgyú előadásokat tartott, kiváló előadókészsége a hallgatók tömegét vonzotta óráira. Publikációiban elsőként ismertette és népszerűsítette hazánkban Pavlov és Piaget tanításait. (...) Nevelés-lélektani empirikus vizsgálatokat is végzett gyermekek körében (Németh és Pukánszky, 1997a. 314. o.).

A neveléstudomány egyformán hangsúlyos volt mindhárom egyetemen.

A rekonstruált órarendekből kiderült, hogy két egyetemen szombati oktatás is folyt, vannak egyforma tartalmú és felépítésű kurzusaik az egyetemeknek a vizsgált karon és, hogy mindhárom órarendnél hangsúlyos a nevelés, pszichológia, lélektan, etika, filozófia illetve a gyakorlatorientált órák szerepe a tematikában, mint ahogy ez manapság is igaz.

Megfigyelhető az is, hogy a hallgatók szinte csak férfi oktatókkal találkoztak. A tanrendek végén található oktatók név-, cím- és lakásjegyzéke rész révén összeszámoltam az oktatók összlétszámát mind a három egyetemre lebontva. Így vizsgálva a következő adatokat kaptam: a szegedi egyetemen 117 oktató dolgozott ekkor, ebből összesen három nő volt, a debreceni egyetemen 134 oktató volt összesen, ebből kettő volt nő, a pécsi egyetemen pedig 116 oktató volt összesen, itt nem dolgozott női oktató a vizsgált időszakban.

Magyarországon Trianon után is maximális szervezethez jellemezte az egyetemeket, képesek voltak a nehéz helyzetben is tartani a színvonalas oktatást, és előtérbe helyezni közös céljukat, hogy az oktatás színvonala és az oktatók elszántsága révén lehetőséget teremtsenek a hallgatóknak, hogy segíthessék, nevelhessék a jövő generációit. Mára e kitarás és elszántság meghozta gyümölcsét és egyetemeink előkelő helyet foglalnak el (hallgatói és oktatói révén, kimagasló eredményeikkel és kutatásaikkal) nem csak itthon, hanem külföldön is.

Maximálisan diákközpontúnak mondhatjuk az egyetemeket a tanrendjeik vizsgálata révén, hiszen igyekeztek a hallgatókat a lehető legtöbb módon támogatni, (pl. segélyekkel, ruha, lakás, menza, tandíjkedvezmény stb.) engedményeket adni, tehát szociálisan nagyon érzékenyek voltak az ott dolgozó emberek és az intézmények, illetve a szellemiség is diákközpontú volt.

Az oktatók létszámában, nemi megoszlásban megfigyelhető, hogy szinte csak férfi oktatók dolgoznak az egyetemeken, magas létszámmal működtek a már akkoriban is az intézmények oktatóik tekintetében. Mára a női oktatók is nagy számban helyet kaptak/ kapnak az egyetemek életében.

1. táblázat. *A Debreceni M. Kir. Tisza-István Tudományegyetem: Bölcsészettudományi Kar pedagógiai–lélektani kurzusainak órarendje (1936–37. 1. félév)*

Óra/ Nap	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
11 ⁰⁰ – 12 ⁰⁰				A klasszikus ókor nevelése Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár	A klasszikus ókor nevelése Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár	
12 ⁰⁰ – 13 ⁰⁰	Lélektan Dr. Tankó Béla ny. r. tanár	Lélektan Dr. Tankó Béla ny. r. tanár	A nép- lélektan problémái Dr. Tankó Béla ny. r. tanár	A nevelés- tudomány bölcseleti alapjai Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár	A nevelés- tudomány bölcseleti alapjai Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár	A nevelés- tudomány bölcseleti alapjai Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár
13 ⁰⁰ – 14 ⁰⁰						
14 ⁰⁰ – 15 ⁰⁰	Testi (fizikai) és lelki (val- lásos) nevelés az iskolában Dr. Karácsony Sándor magántanár					
15 ⁰⁰ – 16 ⁰⁰	Az iskolai akaratnevelés irodalma Dr. Karácsony Sándor magántanár					
16 ⁰⁰ – 18 ⁰⁰					Szemináriumi gyakorlatok Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár	Emlékezet- és típusvizsgálati gyakorlatok Dr. Mitrovics Gyula ny. r. tanár

2. táblázat. *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar pedagógiai–lélektani kurzusainak órarendje (1936–37. 1. félév)*

<i>Óra/ Nap</i>	<i>Hétfő</i>	<i>Kedd</i>	<i>Szerda</i>	<i>Csütörtök</i>	<i>Péntek</i>	<i>Szombat</i>
8 ⁰⁰ – 9 ⁰⁰	A nevelés- tudomány a 20. század első negyedében Dr. Tettamanti Béla magántanár			A nevelés- tudomány a 20. század első negye- dében Dr. Tettamanti Béla magántanár	Gyermek- lélektan Dr. Várkonyi Hildebrand ny. r. tanár	Bevezetés a nevelés- tudományba. III. (mód- szertan) Dr. Várkonyi Hildebrand ny. r. tanár Tanárképzői előadás, I–V. éveseknek
10 ⁰⁰ – 11 ⁰⁰						Tanítói etika Dr. Mester János ny. r. tanár
11 ⁰⁰ – 12 ⁰⁰	A személyiség szerkezeti viszonyainak pedagógiai értékesítése Dr. Boda István magántanár					
12 ⁰⁰ – 13 ⁰⁰						
13 ⁰⁰ – 14 ⁰⁰						
14 ⁰⁰ – 15 ⁰⁰						
15 ⁰⁰ – 16 ⁰⁰	Tanítói etika Dr. Mester János ny. r. tanár	Tanítói etika Dr. Mester János ny. r. tanár	Etikai gyakorlatok Dr. Mester János ny. r. tanár Tanárképzői előadás, III.–IV. éveseknek			

Az 1930-as évek vidéki egyetemeinek tanrendjei

<i>Óra/ Nap</i>	<i>Hétfő</i>	<i>Kedd</i>	<i>Szerda</i>	<i>Csütörtök</i>	<i>Péntek</i>	<i>Szombat</i>
<i>16⁰⁰– 17⁰⁰</i>	Lélektan Dr. Bartók György	Lélektan Dr. Bartók György				
<i>17⁰⁰– 18⁰⁰</i>	ny. r. tanár	ny. r. tanár				
<i>18⁰⁰– 19⁰⁰</i>				Nevelés- történet (III.) Dr. Várkonyi Hildebrand	Pedagógiai- lélektani gyakorlatok Dr. Várkonyi Hildebrand	
<i>19⁰⁰– 20⁰⁰</i>				ny. r. tanár	ny. r. tanár	

3. táblázat. *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar pedagógiai–lélektani kurzusainak órarendje (1931–32. 1. félév)*

<i>Óra/ Nap</i>	<i>Hétfő</i>	<i>Kedd</i>	<i>Szerda</i>	<i>Csütörtök</i>	<i>Péntek</i>
<i>10⁰⁰– 11⁰⁰</i>	A neveléstudomány alapvető kérdései Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár	A neveléstudomány alapvető kérdései Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár	A neveléstudomány alapvető kérdései Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár		
<i>11⁰⁰– 12⁰⁰</i>	A nevelés története a legújabb korban Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár	A nevelés története a legújabb korban Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár			
<i>12⁰⁰– 13⁰⁰</i>	Cicero filozófiai művei Dr. Gyomlay Gyula ny. r. tanár				
<i>13⁰⁰– 17⁰⁰</i>					
<i>17⁰⁰– 18⁰⁰</i>	Pedagógiai és psychotechnikai gyakorlatok Dr.Weszely Ödön ny. r. tanár				
<i>18⁰⁰– 19⁰⁰</i>					

Összegzés

A tanrendek a hallgatókat voltak hivatottak segíteni, minden felvetődő kérdésükre választ adni, megkönnyíteni tanulmányaikat, egyetemi életüket. Hallgatóként tudom, milyen nehéz boldogulni az első év elején, hiszen minden ismeretlen még számunkra. Az egyetemi évek egy új élet kezdetét jelentik, sokak számára akár több száz kilométerre a korábbi otthonaiktól. A tanrend használatát a mai felsőoktatási rendszerben is szükségesnek tartom újra alkalmazni és követni, hiszen ezek a könyvecskék ma nem elérhetőek számunkra. A három vizsgált vidéki egyetem tanrendje felépítésében, tartalmában is nagyrészt megegyezik, az elemzés során csak minimális eltéréseket tapasztaltam.

Az 1930-as években ezek a könyvecskék mind a három egyetemen már a fél év elején össze voltak állítva a hallgatók részére és a félév közben is csak kisebb módosításokat végeztek rajtuk. Mai világunk gyors ütemű változásában szinte minden információátadás az interneten keresztül történik, mégsem figyelhetjük meg azt a fajta rendszert, szervezettséget, tájékoztatást, mint az 1930-as években, hiszen sokszor még év elején is sok változás lehet (változások az órák helyszínében, stb.). Úgy gondolom, hogy az 1930-as években alkalmazott módszer, ez a fajta felkészültség, szervezettség napjainkban is hasznos, követendő példa lenne a hallgatók támogatása érdekében. Mivel bőséges adat állt rendelkezésre – és a tanrendek minden karának minden évfolyamára lebontva tartalmazza az akkor meghirdetett kurzusokat – így lehetőség van a további órarendek összeállítására, rekonstrukciójára és a kutatás folytatására.

Irodalom

A debreceni magyar királyi Tisza-István Tudományegyetem Tanrendje 1936–37. tanévre (Tanrend, 1936a). Debrecen.

A magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem Tanrendje 1936–37. tanév első félévére (Tanrend, 1936). Szeged.

A pécsi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem Tanrendje 1931–32. tanévre (Tanrend, 1931). Pécs.

- Fehér Katalin (2000): Oktatásügy. In: *Magyarország a XX. században*. V. kötet. Babits Kiadó, Szekszárd. 455–483.
- Fizel Natasa (2014): Kooperáció vagy integráció? A szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködésének szegmensei 1928 és 1932 között. *Magyar Pedagógia*, **114.** 4. sz. 237–257.
- Kéri Katalin (1996): *Neveléstörténeti vázlatok*. ORFK Oktatási és Kiképző Központ, Pécs – Budapest.
- Gróf Klebelsberg Kuno Beszédei, Cikkei és Törvényjavaslatai 1916–1926* (1927). Athenaeum, Budapest.
- Lisztes László és Zallár Andor (1971, szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1971*. Hungária Kiadó, Szeged.
- Molnár László és Zsidi Vilmos (2006, szerk.): *Magyarországi világi felsőoktatási intézmények a kezdetektől 1945/1948-ig*. A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség Kiadványai 2. Budapest.
- Németh András és Pukánszky Béla (1993): *Neveléstörténet III. Iskolaiügy és pedagógia Magyarországon 1919–1945 között*. JGYF Kiadó, Szeged.
- Németh András és Pukánszky Béla (1997): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh András és Pukánszky Béla (1997a): Paradigmatikus irányzatok a magyar neveléstudomány fejlődéstörténetében. *Magyar Pedagógia*, **97.** 3–4. sz. 303–317.